

УДК 378

**ПІДГОТОВКА КЕРІВНИКІВ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДО УПРАВЛІННЯ
ЗОВНІШНІМ НЕЗАЛЕЖНИМ ОЦІНЮВАННЯМ У МАГІСТРАТУРІ ВИЩОГО
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Гуменникова Т. Р.

Стаття присвячена новим аспектам підготовки та перепідготовки керівників освітньої галузі в магістратурі вищого навчального закладу у відповідь на зміни в технології державної підсумкової атестації випускників шкіл, які виявили бажання проходити зовнішнє незалежне оцінювання. Презентовано апробовану систему роботи з магістрами спеціальності 8.000009 “Управління навчальним закладом” з підготовки до проведення ЗНО, визначена її ефективність на засадах компетентнісного підходу.

Ключові слова: керівник освітньої галузі, зовнішнє незалежне оцінювання, магістратура, змістовий модуль дисципліни, управління навчальним закладом.

Статья посвящена новым аспектам подготовки и переподготовки руководителей образовательной сферы в магистратуре высшего учебного заведения, обусловленным изменениями в технологии государственной итоговой аттестации выпускников школ, которые изъявили желание проходить внешнее независимое оценивание. Представлена апробированная система работы с магистрами специальности 8.000009 “Управление учебным заведением” по подготовке их к организации и проведению ВНО на основе компетентностного подхода.

Ключевые слова: руководитель образовательной сферы, внешнее независимое оценивание, магистратура, содержательный модуль дисциплины, управление учебным заведением.

The author considers new aspects of preparation and re-training of education administrators at higher school magistrature in response to the changes in the technology of state attestation of school graduates who want to take external independent tests. The article presents the approved system of work with students pursuing Master’s degree in Specialty 8.000009 “Educational Institution Management” on preparation for conducting external independent testing and determines its effectiveness on the basis of competency approach.

Key words: education administrator, external independent testing, magistrature, content module of a discipline, educational institution management.

Постановка проблеми. Запровадження в Україні системи зовнішнього незалежного оцінювання випускників загальноосвітніх навчальних закладів виступило важливим політичним та економічним кроком, що передбачає створення відкритої та досконалої технології державної підсумкової атестації учнів, а отже, й прискорює наближення України до європейського та світового освітнього простору, де питанням якості навчання приділяють особливу увагу. В Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошується на стратегічних завданнях подальшого “вдосконалення процедур і технологій зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти, які виявили бажання вступити до вищих навчальних закладів, як передумови забезпечення рівного доступу до здобуття вищої освіти” [13].

Актуальність обраного шляху в означеній площині підтверджують висновки управлінців освітньою галуззю, які протягом розбудови незалежної України здійснювали керівництво системою освіти й науки. Так, за словами экс-міністра освіти С. Ніколаєнка, “ЗНО – один з небагатьох успішних кроків, які країна здійснила в галузі вищої освіти” [15].

Науковець, міністр освіти і науки України у 1999–2005 рр. Василь Кремень зауважив, що він підтримує тестування, призначення якого не механічне запам’ятовування знань, а спрямовування на творче і критичне мислення.

Серед відомих менеджерів освітньої галузі, який підтримує заміну вступних іспитів у вищі на зовнішнє незалежне оцінювання, міністр освіти і науки України у 2007–2010 рр. Іван Вакарчук. Він переконаний, що слід на законодавчому рівні прийняти документ про ЗНО. Такої ж думки дотримується головний фахівець технології ЗНО І. Зайцева, яка наголошує на тому, що тестування увійшло у стадію стабільного розвитку та потребує законодавчого визнання, щоб уникнути спроб його відмінити, а також покращити стан його фінансування [16]. Разом з тим слід зазначити, що суспільна зміна в освітній сфері обумовлює потребу у педагогічних та управлінських кадрах, які будуть підготовлені на достатньо якісному рівні впроваджувати, організовувати, здійснювати процедуру зовнішнього незалежного оцінювання. Сучасний стан розвитку теорії та практики ЗНО ставить нові завдання щодо створення ефективної системи підготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників на основі поєднання національних надбань світового значення та усталених європейських традицій, що відображено в Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, прийнятої у 2013 році [14]. В представленому документі серед основних принципів розвитку педагогічної освіти визначено гнучкість у реагуванні на суспільні зміни і прогностичність. Означеною суспільною зміною є поетапне впровадження процедури ЗНО при вступі у вищі навчальні заклади України.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Питанням вимог та організації зовнішнього незалежного оцінювання, вдосконаленню тестових завдань присвячена низка праць вчених та організаторів процедури, серед яких А. Анісімов, В. Безпалько, Н. Бібік, Л. Бурлачук, І. Вакарчук А. Волик, С. Воскр'ян, К. Гуревич, М. Зубрицька, Л. Гриневич, Г. Кашина, В. Кремень, І. Лікарчук, Н. Лісова, С. Николаєнко, Л. Олександрова, Р. Пастушенко, О. Процак, Н. Ремез, В. Сергієнко, М. Чібісов та ін. Вони також порушують у дослідженнях питання моніторингу якості освіти, вимог до складання тестових завдань, питання підготовки педагогічних працівників до проведення ЗНО, визначення шляхів організації діяльності методичних служб РЦОЯО та органів управління освітою під час підготовки абітурієнтів до ЗНО, проводять моніторингові дослідження з питань впливу результатів ЗНО та неоднорідності студентського контингенту та ін.

Разом із тим підготовці майбутніх керівників освітньої галузі до зовнішнього незалежного оцінювання поки що не присвячено фундаментальних досліджень, але питання, присвячені науковим основам управлінської діяльності керівників ЗНЗ, порушують учені Є. Березняк, В. Бондар, Ю. Васильєв, В. Зверєва, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Ю. Конаржевський, М. Кондаков, Н. Островерхова, В. Маслов, В. Пікельна, Н. Сунцов, М. Сметанський, Р. Шакуров, Т. Шамова та ін., «інноваційної діяльності керівників ЗНЗ» – А. Бакурадзе, М. Гузик, І. Підласий, В. Сластьонін, В. Слободчиков, Н. Шуст, Н. Погрібна; «підготовці керівників ЗНЗ до професійної діяльності у системі післядипломної педагогічної освіти» – Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, В. Маслов, Н. Протасова, Л. Пуховська, Т. Сорочан, А. Чміль, Т. Сущенко; «підготовці керівників ЗНЗ у системі підвищення кваліфікації» – О. Зайченко, Н. Клокар, В. Мельник, Л. Покроєва, Г. Федоров.

Аналіз наукової розробленості вищезазначеної проблеми та практики її розв'язання засвідчують наявність суперечності між швидкоплинними і неперервними змінами в системі оцінювання навчальних досягнень учнів та невідповідністю системи підготовки управлінських кадрів, які на достатньому професійному рівні можуть якісно забезпечувати процедури підготовки та проведення ЗНО. Вищезазначене обумовило **мету** нашого дослідження – визначити потенційні можливості магістерської підготовки майбутніх керівників закладами освіти в опануванні процедури підготовки та проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

Виклад основного матеріалу. В Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року наголошується на важливості питання підготовки та перепідготовки керівних педагогічних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку. Реформування оцінювання знань випускників шкіл йде в напрямку впровадження ЗНО, саме тому вважаємо, що підготовку майбутніх менеджерів освітньої галузі, які мають бути професійно підготовлені до організації та роботи пунктів тестування, помічників відповідальних за пункт тестування та старших інструкторів слід сконцентрувати в магістратурі вищого навчального закладу. Потенційні можливості, як свідчить досвід, в цьому

напрямку містить спеціальність 8.000009 “Управління навчальним закладом”. Освітньо-професійна програма магістерської підготовки відповідає освітньо-кваліфікаційній характеристиці магістра специфічних категорій та складається з двох частин: освітньої і науково-дослідної. Згідно з програмою підготовки “Управління навчальним закладом” магістр є фахівцем з високим потенціалом фундаментальної та професійної освіти, здатним виконувати управлінську діяльність, працюючи у закладах освіти різних рівнів акредитації та виробничого навчання всіх форм власності.

Сучасний розвиток освітньої галузі постійно ставить нові вимоги до керівників закладів освіти, серед яких – мобільність, вивчення нових технологій та методів управління освітньою галуззю, здатність реагувати на зміни та впроваджувати нові технології в систему освіти. Випускник – сучасний керівник навчального закладу – повинен постійно вдосконалювати власну професійну компетентність та заохочувати педагогічний колектив до інновацій, досліджень та експериментів. Магістри мають фахово орієнтуватися в динаміці проблем організації системи освіти і діяльності навчального закладу, враховувати можливості новітніх систем освіти, при здійсненні керівництва навчальним закладом, вирішувати проблему формування змісту, вибору методів і форм організації навчання та виховання і управління загальноосвітнім навчальним закладом. Сучасні теорії керівництва рекомендують йти назустріч новому, планувати, готуватись до того, що воно принесе із собою. Одним з експериментів, започаткованим у 2006 році, з метою здійснення контролю за дотриманням Державного стандарту базової і повної середньої освіти й аналізу стану системи освіти, прогнозування її розвитку виступило введення в освітню практику зовнішнього незалежного оцінювання.

Протягом п'яти років на базі магістратури Придунайської філії Міжрегіональної академії управління персоналом здійснюється підготовка та підвищення кваліфікації менеджерів освітніх закладів на основі компетентнісного підходу, який передбачає сукупність характеристик сформованих компетенцій та професійної свідомості, які відображують здатність фахівця здійснювати професійну управлінську діяльність відповідно до сучасного етапу розвитку економіки, поєднану з соціальною відповідальністю за результати професійної діяльності.

З метою вивчення процедури ЗНО з позиції його організаторів та відповідальних осіб за пункт тестування, за пункт реєстрації та їх заступників, помічників відповідальних за пункт тестування було прийнято рішення посилити підготовку майбутніх керівників закладами освіти, які навчаються на заочно-дистанційній формі підготовки в філії за технологією ЗНО. Була розроблена “Експериментальна методика підготовки майбутніх керівників закладами освіти до опанування ЗНО на етапі магістерської підготовки”. Основа експериментальної стратегії підготовки майбутніх керівників закладами освіти до опанування ЗНО ґрунтується на розгортанні ідеї випереджального розвитку у студентів позитивної динаміки інноваційного управлінського мислення та збагаченні управлінської культури.

За ініціативою керівництва філії налагоджено співробітництво з Одеським регіональним центром оцінювання якості освіти, на базі філії було створено методику роботи з підготовки до проведення ЗНО за наступними аспектами: інформативно-підготовчий; процедурний; аналітичний.

Інформативно-підготовчий етап мав двоєдину мету: загальне ознайомлення майбутніх керівників закладами освіти з матеріалами та нормативно-правовими документами для організаторів зовнішнього незалежного оцінювання і формування базових умінь для управління цим процесом.

Наступний *процедурний етап* передбачав поглиблення та вдосконалення знань та вмінь майбутнього керівника в окресленій сфері майбутньої професійної діяльності, вдосконалення вміння працювати в означеному правовому полі, закріплення стійких мотивів щодо впровадження ЗНО та стимулювання багатоаспектного вияву активності студента в напрямі професійного зростання.

Третій етап, *аналітичний*, мав на меті набуття майбутніми управлінцями досвіду та закріплення здобутих знань і вмінь з елементами педагогічної корекції, саморозвитку та самоменеджменту й особистісно орієнтованої мобільності.

За результатами професійної підготовки в означеному аспекті слухачі повинні:

- бути інформативно обізнаними в інституціональній структурі та розвитку означеної системи (на різних ланках управління);
- підходити до вивчення освітньої політики як до стратегій у галузі взаємодії інтересів різних груп впливу (внутрішніх та зовнішніх);
- вміння критично оцінювати документи стратегічного характеру у площині технології ЗНО;
- навчитись працювати з документальним пакетом зовнішнього незалежного оцінювання;
- сформувати готовність до управління здійсненням процесуальних аспектів ЗНО з позиції норми та права.

Обраний за основу підготовки майбутніх керівників закладами освіти компетентнісний підхід передбачав формування наступних компетенцій.

Загальнонаукові, які передбачали: інформаційну обізнаність про технологію ЗНО, її історичні етапи становлення в Україні та в країнах світу, використання положень та методів організації та проведення ЗНО з метою розв'язання професійних завдань, розвиток здатності до аналітичної діяльності в його силовому полі; розуміння та вміння донести інформацію до своїх підлеглих, батьків, учнів про завдання та процедури ЗНО.

Інструментальні представлені формуванням вмінь працювати з інформацією в контексті технології ЗНО, володіння поняттями та термінологічним словником зовнішнього незалежного оцінювання.

Соціально-особистісні включали розуміння й прийняття позитивних аспектів ЗНО та формування толерантного ставлення до сприйняття соціальних та культурних особливостей учасників ЗНО (мова йде про реєстрацію на тестування, надання необхідної інформації про участь у тестуванні та його процедури, складання тестів представниками різних етносів, що проживають на території нашої країни, – молдаван, болгар та ін., вони замовляють варіанти тестів іншою мовою). Характеризуючи особистісні компетенції, звертаємо увагу, що у майбутніх керівників закладами освіти слід розвивати здатність до кооперації співробітництва, колегіальності в роботі з колегами, вміння працювати в групі, парами; формувати соціальну мобільність та здатність до розв'язання конфліктів, які виникають між колегами, перевірляньниками та учасниками ЗНО.

Опанування технології зовнішнього незалежного оцінювання спрямовано на формування та вдосконалення професійних компетенцій в управлінській діяльності, які віддзеркалюють наступні напрямки роботи керівника закладом освіти.

- Стратегічне управління закладом освіти та зовнішніми зв'язками містить: включення в комплекс дій та рішень підготовку педагогічного колективу та учнів випускних класів і їх батьків до участі в ЗНО, серед яких – організація діяльності щодо реєстрації на пробний етап ЗНО, посилення профорієнтаційної роботи у виборі майбутньої спеціальності та вишу та відповідно до цього вибір дисципліни, на яку слід звернути особливу увагу, управління діяльністю класних керівників в процесі організації батьківських зборів, змістове наповнення яких – психологічна та методична підготовка дітей та батьків до процедури ЗНО, та ін. Ефективними, на наш погляд, виступають сьогодні публічні виступи керівника школи та його заступників у засобах масової інформації про технологію ЗНО та її важливість для майбутнього випускника школи.

- Управління навчально-виховною діяльністю передбачає ознайомлення викладачів з новими технологіями викладання дисциплін, вивчення передового педагогічного досвіду вчителів, придбання посібників, додаткової літератури в шкільну бібліотеку, за якими випускники школи будуть проходити ЗНО. Означений аспект діяльності передбачає створення інформаційного стенду в школі про строки проведення ЗНО та його підготовчі етапи, робота з сайтом школи, де буде розміщена інформація про ЗНО, та "іконка" Тест-порталу, де учень може самостійно зареєструватись. Особливої уваги керівника потребують викладачі інформатики та обчислювальної техніки, які повинні організувати тренінг для учнів випускних класів на початку нового року з питань самостійної реєстрації, та ін.

- Управління науково-методичною діяльністю включає комплекс заходів, серед яких найбільш важливими вважаємо проведення методоб'єднань та педагогічних нарад з питань аналізу підготовки випускників минулих років до ЗНО; зустрічей

з представниками регіональних центрів, які займаються організацією та проведенням тестування; аналіз педагогічної преси з питань нововведень у технологію та ін.

- Управління персоналом передбачає своєчасне підвищення кваліфікації тих вчителів, що працюють у випускних класах, їх атестацію, підбір нових перспективних кадрів, бажано, щоб шкільні вчителі мали досвід роботи старшим інструктором або інструктором на пунктах тестування, що допоможе керівнику закладу освіти донести до учнів та вчителів важливість і необхідність процедури ЗНО.

Аналіз дисциплін навчального плану підготовки магістратів виявив ті модулі, які потребували змістового наповнення у площині досліджуваного питання. Так, серед дисциплін циклу професійної та практичної підготовки зроблено акценти в роботі на наступні: “Правові аспекти управління навчальним закладом” (магістри вивчали нормативно-правові основи, серед яких – акти, накази Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Українського центру оцінювання якості освіти, що стосуються підготовки та проведення ЗНО, а також регламентують порядок та регламент роботи пунктів тестування та пункти реєстрації осіб, які виявили бажання пройти зовнішнє незалежне оцінювання. З метою оволодіння термінологічним словником ЗНО магістри на підставі вивчення документів склали понятійні довідники для подальшого використання в управлінській діяльності: тестовий бал, апеляційна заява, технологічні порушення, промова, карта спостережень, сертифікат, індивідуальна паперова наліпка, аудиторний протокол та ін.

Наповнення змістовими модулями дисциплін “Теорія організації”, “Менеджмент організації” передбачало опанування основ керівництва пунктами тестування та пунктами реєстрації осіб, які виявили бажання пройти зовнішнє незалежне оцінювання, організацію пробного етапу незалежного оцінювання, особливу увагу приділено питанням інформування громадян про терміни, порядок проведення реєстрації, місця розташування та графіки роботи. Особливу увагу майбутніх керівників звернено на вивчення технологічних карт уповноважених осіб, відповідального за пункт тестування, помічника відповідального за пункт тестування, старшого інструктора та інструктора, чергового в пункті тестування. На семінарських заняттях магістри вивчали перелік нестандартних ситуацій, що можуть виникнути в пункті тестування під час проведення ЗНО, розв’язували проблеми ситуації, які були змодельовані викладачами, що мали досвід роботи в пунктах ЗНО.

Дисципліни “Керівник навчального закладу” та “Психологія управління” були спрямовані на формування особистісно-професійних якостей управлінця, прояв яких необхідний у процесі проведення ЗНО. Нами були виокремлені наступні: психологічна мобілізація власного потенціалу, наполегливість та цілеспрямованість у роботі, вимогливість до себе та підлеглих, почуття відповідальності, бажання доводити розпочату справу до завершення, дисциплінованість, тактовність по відношенню до підлеглих, толерантність по відношенню до батьків та тих, хто очікує учасників тестування біля пункту ЗНО. Вищезазначені дисципліни включають вивчення питань щодо проведення нарад та зборів з педагогічними працівниками. Щодо нашої експериментальної технології, увагу слухачів магістратури ми звертали на особливості проведення наради в день тестування, а саме на етап ідентифікації осіб, які залучаються до проведення тестування, розподіл інструкторів, чергових та старших інструкторів відповідно до вимог та вручення старшим інструкторам аудиторних списків, аудиторних протоколів, індивідуальних паперових наліпок, інших інструктивно-методичних матеріалів. Студенти надавали оцінку підготовки та проведенню наради за наступними етапами: планування, початок, хід засідання, завершення, які вони проводили з питань ЗНО у вигляді ділових ігор.

Як свідчить досвід, організатори зовнішнього незваженого оцінювання повинні володіти вмінням роботи з фінансовою звітністю та складанням договорів на оплату праці кадрам, що забезпечували діяльність центру тестування. Саме тому в процесі опанування дисципліни навчального плану підготовки магістрів “Управління фінансово-економічною діяльністю” були зроблені акценти й на означений вид діяльності менеджера освітньої галузі.

Не залишилось поза увагою викладачів магістратури й питання інформаційно-комп’ютерної підтримки, яка передбачала формування компетенції майбутніх керівників закладами освіти в роботі з веб-сайтом Українського центру оцінювання якості освіти та з регіональним веб-сайтом оцінювання якості освіти; а також вміння

zareєструвати на зовнішнє оцінювання особи в регіональному центрі оцінювання якості освіти або в центрі реєстрації. Студенти навчались проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань реєстрації для участі у ЗНО та надавати допомогу у формуванні заяв реєстраційних карток. Серед необхідних та достатніх вмінь магістрантів ми виокремили вміння працювати зі спеціальною комп'ютерною програмою (програмою реєстрації), розробленою в Українському центрі оцінювання якості освіти та розміщеною на його офіційному веб-сайті. Означені вміння були сформовані в процесі вивчення змістових модулів предмета "Управління інформаційними зв'язками".

На семінарсько-практичних заняттях з дисципліни "Техніка управлінської діяльності" магістранти набували вмінь працювати з технологічними картами, типовими промовама інструктора, методикою проведення ЗНО в об'єднаних аудиторіях, переліком нестандартних ситуацій, що можуть виникнути в пункті тестування під час проведення ЗНО, обирати спосіб вирішення нестандартної ситуації та приймати відповідні рішення. Особлива увага була приділена вмінням працювати з актами розкриття та закриття контейнерів з тестовими матеріалами, заповненню актів порушення абітурієнтом процедури проходження ЗНО, протоколу про завершення процедури тестування, акту закриття / відкриття сховища для зберігання контейнерів з тестовими матеріалами, аудиторному протоколу проведення ЗНО та ін.

Результативність нашої дослідно-експериментальної роботи доведена в процесі проходження управлінської практики, яка передбачена навчальним планом. В циклограму проходження практики винесена позиція про обов'язкову участь магістрантів у пробному або основному етапах ЗНО. Вищезазначене обумовило їх сертифікацію як інструкторів і старших інструкторів та проходженні практики в пункті реєстрації на тестування, що співвідноситься зі строками проходження управлінської практики.

В процесі проходження практики магістрати також склали план проведення батьківських зборів у випускних класах та проводили їх на теми: "Підготовка до ЗНО – загальне завдання сім'ї та школи", "Як психологічно підтримати випускника в процесі підготовки до ЗНО", "ЗНО як ланцюг вибору професії".

Висновки. Результати підготовки магістрів у процесі експериментальної роботи доводять, що серед дисциплін самостійного вибору вищого навчального закладу, який готує фахівців за спеціальністю 8.000009 "Управління навчальним закладом", повинен бути введений спецкурс "Технологія ЗНО", тому що, на наш погляд, в процесі подальшого змістового його наповнення буде забезпечено формування у магістрів системи компетенцій, необхідних сучасному керівникові загальноосвітнього навчального закладу, які відповідають загальним управлінським функціям: діагностично-прогностичній (моделюючій), організаційно-регулятивній, контрольно-корегуючій.

Подальшого дослідження потребує питання впливу засвоєння технології ЗНО на інноваційну діяльність керівників загальноосвітніх закладів у площині якісної підготовки випускників шкіл та проходження ними процедури незалежного оцінювання.

Література

1. Василенко Н. В. Інноваційна управлінська діяльність керівників ЗНЗ в теорії та практиці / Н. В. Василенко // Обрій (Івано-Франківськ). – 2007. – № 1. – С. 42–45.
2. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні : монографія / Г. В. Єльнікова. – К. : ДАККО, 1999. – 303 с.
3. Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України. Курс лекцій : навч. посіб. / Г. С. Кашина, В. П. Сергієнко. – Луцьк, 2010. – 115 с.
4. Карпенко М. М. Пріоритети розвитку вищої освіти в Україні в руслі загальноєвропейських тенденцій [Електронний ресурс] / М. М. Карпенко. – Режим доступу до статті: <http://www.niisp.gov.ua>. – Назва з екрана.
5. Ландсман В. А. Організація зовнішнього стандартизованого тестування навчальних досягнень учнів загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Ландсман В. А. – Харків, 2004. – 21 с.
6. Локшина О. Зовнішнє оцінювання навчальних досягнень учнів / О. Локшина // Стратегічне реформування освіти в Україні. – К., 2003. – С. 93–109.

7. Луговий В. І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / за заг. ред. акад. О. Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – 144 с.
8. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. Лукіна. – К. : Вид. дім “Шкіл. світ”, 2006. – 128 с.
9. Лунячек В. Е. Програма навчального курсу підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів загальноосвітніх навчальних закладів за темою “Основи педагогічного оцінювання” / В. Е. Лунячек, З. В. Рябова. – Х., 2005. – 24 с.
10. Ремез Н. Д. Визначення рівнів готовності педагогічних працівників до роботи в пунктах тестування / Н. Д. Ремез // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5 “Педагогічні науки: реалії та перспективи” : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 22. – С. 398–403.
11. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика : монографія / Т. М. Сорочан. – Л. : Знання, 2005. – 384 с.
12. Чибисов М. Ю. Единый государственный экзамен: психологическая подготовка / М. Ю. Чибисов. – М. : Генезис, 2004. – 156 с.
13. Указ Президента України № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua. – Назва з екрана.
14. Наказ “Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти” від 14.08.2013 № 117 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua. – Назва з екрана.
15. Коментарі кореспондентів УКРІНФОРМу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khersonci.com.ua>. – Назва з екрана.
16. www.testportal.com.ua. – Назва з екрана.